އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް އިސްކަންދަރު (1 ވަނަ)
ސިރީ ކުލަރަނަ މީބަ ކައްތިރި ބޯވަނަ މަހާރަދުން

ނަންފުޅު: *އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް އިސްކަންދަރު (1 ވަނަ)*

ލޯބި ނަންފުޅު: *ސިރީ ކުލަރަނަ މީބަ ކައްތިރި ބޯވަނަ މަހާރަދުން*

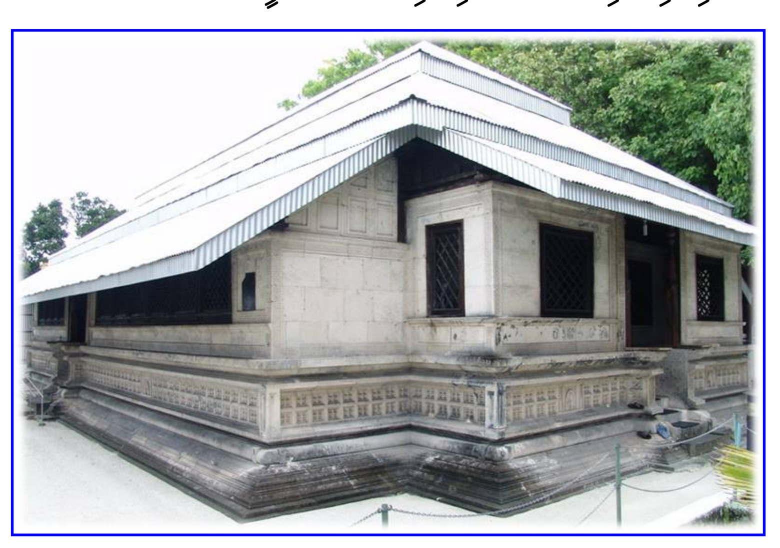
ބައްޕާފުޅު: *އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (1 ވަނަ)*

މަންމާފުޅު: *ކަނބާ އައިޝާ*

ބޭފުޅުން: *އައްސުލްޠާން ކުޑަ މުޙައްމަދު (އުޚުތް ބޭފުޅެއްގެ ނަންފުޅެއް އެނގިފައެއް ނެތް)*

ރަސްކަންކުރެއްވީ: *1058ހ - 1198ހ (1648މ 1687މ)، މުއްދަތު 39 އަހަރާއި 6 މަސް*

އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް އިސްކަންދަރު ރަސްކަމަށް އިސްތިޢުލާވެވަޑައިގަތީ އުރެދުންގެ ބައްޕާފުޅު އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (އެއްވަނަ)، ސިރީ ކުލަސުންދުރަ ކައްތިރި ބޯވަނަ މަހާރަދުން (ބޮޑު ރަސްގެފާނު) އަވަހާރަވުމުންނެވެ. އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް އިސްކަންދަރަކީ އުލިމު އަދި ތަޤުވާވެރިންގެ ތެރިކޮޅުން ވަޑައިގެން ބޭފުޅެކެވެ. މަންމާފުޅަކީ، ކަނބާ އައިޝާއެވެ. މިކަމަނާއަކީ ކަލާފާނާއި އަދި އާދޭ ފަރުން އައްސުލްޠާން ޙުސައިން ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނާ ކައިވެނި ބާއްވަވައިގެންނެވި ބޭފުޅެކެވެ. ޙުސައިން ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުމުން ފަހު ބޮޑު ރަސްގެފާނު ރަސްކަމަށް އިސްތިޢުލާވެވަޑައިގެންނެވީމަ މިކަމަނާ ކައިވެނިކުރެއްވިއެވެ. ބޮޑު ރަސްގެފާނަށް މިކަމަނާ ރައްކާއުޅި ހަމައެކަނި އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނެވެ. އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ތެރެއިން ނަންފުޅު އެނގޭ ބޭފުޅަކީ އާމިނާ ކަނބާފާނެވެ. މިރަދުންގެ ދަރިކަލުން ކުޑަމުޙައްމަދުގެ މަންމާފުޅަކީ މާލިމީ ޙުސައިންގެ މަރިޔަމް ކިޔުން ބޭކަނބަލެކެވެ. މިކަމަނާއަކީ ރަދުންގެ ޖާރިޔާއެކެވެ. މިރަސްގެފާނަކީ ގައިކޮޅުގެ ކުޑަ ދޮން، އިސްކޮޅުދުވުން ދިގު، ރީތި ބޭފުޅެކެވެ. އެމަނިކުފާނުގެ ރަނގަޅު ސިފަފުޅުތަކުގެ ތެރޭގައި ކިޔައުން ވިސްނަވާވަޑައިގަތުމާއި، ކެތްތެރިކަމާއި، ކާފަމަޑުކަމާއި، މީހުންނަށް އަދަބުދެއްވުން އަވަސް ނުކުރައްވައި ކަންކަމުގެ ދުރާލާވިސް ބައްލަވައި ހެއްދެވުން ހިމެނެއެވެ.

މާލޭ ހުކުރު މިސްކިތް

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނަށް، މިސްތަކުންނަން "ކަނޑެހުވިކަމާއި، ބޭހުވިކަމާއި، ދުނިދުނޭ އުއްޑުމާއި، ޝައްޤުމާއި މިކަންކަން" އުނދަގޫނުވައިދިޔައީމެ، އެޒަމާނުގެ އުދުރުބޯކަފުޅުކަމެވެ. މިރަދުންނަށް، ދަންނަ ބޭކަލުންނާއި އިލްމުވެރިންނަށް، ކަމޭހިތަވައި، އިލްމު ފުޅާކުރުއްވުމަށް މަސައްކަތްފުޅުކުރެއްވި ރަސްކަލެކެވެ.

މިރަދުންގެ ރަސްކަލުގައި އަސޫކަރައިންނާއި، އުތުރުކަރައިންނާއި، އެތަންމިތަނުން އެކި ބާވަތުގެ ވިޔަފާރި މުދާ ހިފައިގެން އަންނަ ނައުފަހަރުން މާލޭގެ ބަނދަރު ފަޅުލިޔާފައި އޮތެވެ. އެމީހުން ދިވެހިންނަށް މުދަލާ ވިއްކާ ވިޔަފާރިކުރުމުގެ ހުއްދަދެއްވާފައި އޮވެއެވެ. ވިޔަފާރީގެ އެއްވެސް ކަމެއްގެ ތެރެއަށް ރަސްގެފާނު ވެރިވެފައެއް ނުގަންނަވައެވެ. ރައްޔިތުން ވިޔަސް ބޭނުން ކޮންމެ އެއްޗެއް އެބައިމީހުންނަކަށް ވިއްކާން މަނާއެވެ. ނުކުރައްވައެވެ. ހަމައެކަނި ބޮޑުބަނޑިޔާރު ބާރުވެރިންނާއި ފޯނާ ބާރުވެރިވެފައި މިފަދަ ވިޔަފާރި މުދަލާ ބޮޑުވަން ރަށުގެ އަމުރުފުޅެއް ނެތެވެ.

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނުގެ ރަސްކަލުގެ ދުވަސް ވަރުގެ ތެރޭގައި، ކާފަރުން ވަޑައިގެންނެވި 9 ވަނަ ބަރަސްން ރަސްގެފާނުގެ ދެ ކާފަރިކަލުން ކަލުގައި ބޮޑުވި ދުންމާލިމީ އާއި ދުބޮން ދިވެހިރާއްޖެއާއި

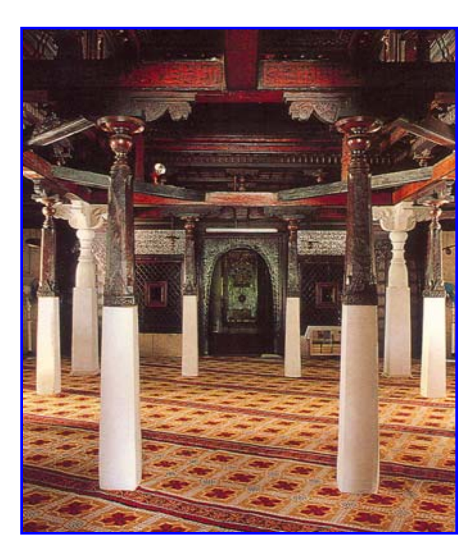
މާލޭ ހުކުރު މިސްކިތާއި މުނާރު

ހަނގުރާމައަށް އައެވެ. މިމީހުން އައި ހަބަރު ރަސްގެފާނު އައްސަވައި ބާރާގެ އެއްބަސްވެ ދީން ބާރުވެރިންނާއި، ވަޒީރުން އެއްކަލަކަށް ހަނގުރާމަ ކުރައްވާމާއި ދެކުނު މަސްވަރާކަލަކުރައްވައިފިއެވެ. އެއްގަމުންވެސް އެއްބައިމީހުން ރަނގަޅު ކަމަށް ކުރެވެއެވެ. ބޮޑު ރަސްގެފާނުގެ ކަރާއި ކަނޑުގައި ދުޝްމަނުން ހިފުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ޖޯޑުލެއްވިގެން ވަރަށް ގިނަ މީހުން ގޮސްދިޔައެވެ. ޕޯޗުގީޒުންގެ ހަތަރު ނައުފަހަރު ދުވިއަށް ޕޯރޗުގަލް އާއި ދުޝްމަނުން ގާތުގައި ދިފާޢުވެއްޖެއެވެ. ދެފަހަރުގެ ރަސްގެފާނަށް ރިސޯޓުގެ ކާފަރުން ކުރުމުގެ އަމުރުފުޅުގައި ރައްޔިތުން ތިރީހަކުން ނަސްރުދެއްވިއެވެ. މިރަސްގެފާނަކީ ވިދާޅުވި ކަމާއި 1649މ. ގައެވެ. މިރަސްގެފާނު ވިދާޅުގެން ގެރައްސަރާ ކަޑަނަސްވަރު ޢަލިރާޖާއަށް ދިވެހިން ޖެހުނީ އުނދުން ކުރީ، އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ހުކުރު މިސްކިތް ފަށްޓަވާފައެވެ.

ދިވެހިރާއްޖެއިން ކުރީ ޖެހުނުވަން ހުކުރު ފުރުވަގޮތުން، އެކަމާ ނުބައިވަރަށްގެން ރަސްގެފާނަކީ ޤުދުސްފަހުރުގެ ޢަލިރާޖާ ދިވެހިރާއްޖެއަށް ޖެހުނުވެއެވެ. ދިއުން އުޅުނުމާ ދެކުރެން ވަރުގެ މިސްކިތްގެ ބަރުނަ ކުރައްވައިގެން އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ފަރުވާލައްވައިފިއެވެ. އަލިރާޖާގެ ޤުދުސްފަހުމާ ދިވެހިރާއްޖެ ބަރުދަރުވެވިއްޖެ، އެބައިމީހުން ރާއްޖޭގެ ބޮޑެތި ބަރުބަރުން އަހަރު، މިހުންގެ މުދާ ފޯރިއްކަކަށް ހަދައިފައިވިއެވެ. ދިވެހިރާއްޖެ މިބައި މީހުންނާ ދުވުދުވަސް ކަލުފުން ރަސްގެފާނަށް ނަބުނު ދިވެހި ދިވެހިރާއްޖެ ބަރުދަރުކޮށެވެ. އަލިރާޖާގެ މީހުން ބަރުވަގެން އުނބުރި ރަށަށް ދިޔައެވެ. މީގެ ދުވަސްކޮޅެއް ފަހުން އަލިރާޖާގެ ހަމަލާކުރުމުގެ ބަރުނު ދިވެހިރާއްޖެއަށް އައެވެ. މިރަސްގެފާނުވެސް ބަލިވެ މަލަބާރީންނެވެ. މިފަހަރު އެމީހުން އުނބުރި ދިޔައީ ކަލޭގެ ހުކުރުމިސްކިތް އަންދާލާފައެވެ.

އަލިރާޖާގެ އުނދަގޫ ބޮޑުވެގެން އޮތްއަށް ފިޔަވައި ދަސްކޮށްދެއްވުމަށް، ދިވެހިންގެ ބޭރުމީހުން މަލަބާރީންނާ ރަސްގެފާނަށް، ކާލިފާ ހުދައިފިލާ ބަރަހު، އަލިރާޖާއާއި ދެކޮޅަށް ރަސްގެފާނަށް އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ފޮނުއްވިއެވެ. މާޒީއިރުންގެ ބަރިހުގައިވާ ގޮތުގައި، މިބައިމީހުން ކަސްރަސްރަސްދުގެ ދަރުގައިވާ އަނދުރުކޮޅުގެ ރަސްރަސްރަސް އަރައި "ކަނޑުބަޔަ ހިފައިގެން އެހެނގެ އަރުވާލިރިން ބިރުގަނޑަށް، އެހެނގައި ވިޔަ އަލިރާޖާގެ ބަރުވަރާރިން

ފަތްސަރި، މިހުންގެ މުދާ ފޮރި، ގޭގެ އަންދަރި، އަލިޔާބާގެ ލަކުޑިކަރިން ދިވެހިރާއްޖެއަށް އައިސް ކަންތައް ކުރާ ފަދައިން، އުމުރުން އެތަނުގައި ކުރާނާ ކަލިމަތުއްޝަހާދަތައި، ނަސްބުރު ލިޔެގެން" މަތީއަށް އަރިއްޖެ. މިގެ ފަހުން މަލިކުގެ ވެރިމީހާއި އެކަނޫގެ ބޮޑުން މާލެ ގެންނަވައި، އުތަކަށް ދުވަހު ހަތްދުވަހުތަކައްވަތި ބާރިތަތުވީއެވެ. ދެން، މަލިކުން ދަތްކަންޖެހި ވާރަ އަހަރަށް 12 ފަރަކަމަށް ހަމަޖައްސަވައިފައި އުފުރުން މަލިކަށް ފޮނުއްވީއެވެ. ރަދުން މީގޮތަށް ކަނޑައް ކުރުއްވި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަސްގެފާނު ކަންނަޒުރު އަލިޔާގެ ރަށްއް ހިޔަފައިފިއް ބޮޑުވާނަމަގެ މިކަނޑައް ކުރައްވަގަނފުރު، ވަރަށް ގިނަ ދުވަސްވަންދެން އަލިޔާގެ އުނދަގޫތައް ދިވެހިރާއްޖެއަކަށް ނުޖެހުނެވެ.

ހުކުރު މިސްކިތުގެ އެތެރެ

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނުގެ ރަސްކަމުގައި 8 ވަނަ އަހަރު ހުކުރު މިސްކިތް އަލުން ބިނާކުރއްވަމުން ފެށްޓެވީއެވެ. އޭރުހިސް ހުކުރު މިސްކިތަކީ ސުލްޠާން އަޙުމަދު ޝިހާބުއްދީން ރަދުން 1338މ. ގައި އަލުން ބިނާކުރެއްވި މިސްކިތެވެ. މިމިސްކިތުގެ އޭރު ހުރި ބައްޕަފާތެވެ. އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު މިސްކިތުގެ ބިންގަލު ނަންގަވައި، އުމިސްކިތް ހުރި ތަނުގައި ކުރިން ހުރި ގޮތަށްވުރެ ފުރިހަމަކޮށް، ބޮޑަށް ފަސޭހަކޮށް، ހިރިގަލުން މިސްކިތް ބިނާކުރެއްވީއެވެ. ބުނެވިގެން ދާގޮތުގައި މިސްކިތުގެ މަސައްކަތްތަކަށް ހިނގަމުންދިޔަ ރަދުންގެ ބައްޓަމުގެ ދަރުންނެވެ. މިސްކިތް އަލުން ބިނާކުރައްވަން ފެށްޓެވީ ހިޖުރައިން 28 ޝަޢުބާން 1066 ގައެވެ (21 ޖޫން 1656މ). ބިނާކުރައްވައި ނިމުނީ ރަދުންގެ ރަސްކަމުގެ 10 ވަނަ އަހަރުއެވެ. މިސްކިތް ބިނާކުރެއްވި، ވަރަށް ރީތި ކުރެހުންތަކާއި ހިރިގަލުގައި އަޅުއްވައި ލަކުޑީގައި ވާފެންކުރައްވައިފައެވެ. މިސްކިތުގައި ޖުމުޢަބާއްވަން ފެށުވައިފައިވި ހުކުރާ އެއްކަލަ ފެށި ނިމުނީ ހިޖުރައިން 1068 ވަނަ އަހަރުގެ ދުލްޤަޢިދާ މަހުގެ 10 ވަނަ ދުވަހުއެވެ (18 އޮކްޓޫބަރ 1657މ).

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނުގެ ޒިޔާރަތް

ހިޖުރައިން 1078 (މީލާދީން 1668) ވަނަ އަހަރު، އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ބައްޖަރު ވަޑައިގަތެވެ. ބައްޖަރުން ވަޑައިގެންނެވުމުން، ހުކުރު މިސްކިތުގެ ދޮރުމަތި ޙުޖްރާ ބިނާކުރައްވައި އެތަނަށް ފިޔޮހުވަރިއަކު ފަށްވައި، ކުރިންނަށް ފެށުމުން ކިއުވައިދިނުމާއި ފަޓުރުނު އިތުރު އުނގަންނައިދިނުން ބަލަހައްޓަވައި، އާލާއަށް ސަޤާފަތުން މުސާރަ ދެއްވަމުން ހަމަޖައްސަވައެވެ. ދޮރުމަތި ޙުޖްރާ ބިނާކުރައްވަމުންފަދު، މުނާރާ ބިނާކުރެއްވި މުނާރުން ފަސްވަގުތު ނަމާދަށް ބާންގު މިހަކު ފަށްވައި، އާލާއަށްވުރެ ސަޤާފަތުން މުސާރަ ދެއްވިއެވެ. މުނާރު ބިނާކުރެއްވި ނިމުނީ، ހިޖުރައިން 1085 (1674މ.) ވަނަ އަހަރުއެވެ. މުނާރު ބިނާކުރެއްވީ އެއިރު ޙަރަމްކަރަށް ދާ މުނާރު ބިނާކޮށްފައި ހުންނަ ގޮތަށް ކަމަށް ބުނެވެއެވެ.

ހުކުރު މިސްކިތުގެ އިތުރަށް، ގަލޮޅު ބައު މިސްކިތް (ކަސިޔާރި މިސްކިތް) ފަދަ ބިނާކުރެއްވީ އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނެވެ. މިމިސްކިތް ބިނާކުރެއްވީ މިރަދުންގެ ރަސްކަމުގެ 5 ވަނަ އަހަރުއެވެ. އެއީ ހިޖުރައިން 1063 (1653މ.) ވަނަ އަހަރުއެވެ. އައްޑުއަތޮޅު ގަމުގައި ހުރި މާމިސްކިތަށް ބޭގަ ދެއްވުމުގެ ޝަރަފް ހިޖުރައިން 1063 ވަނަ އަހަރު (1653މ.) ގައި އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ދެއްވި ފިޔާވަޅުތަކެއް ވެއެވެ. މިއީ މަޝްހޫރު ގަމު ފިޔާވަޅުތަކެވެ. މިފިޔާވަޅުތައް މިހާރު ބަހައްޓާފައި ހުރީ ދާރުލްއާސާރުގައެވެ.

އިސްކަންދަރު ރަދުން އަވަހާރަވީ ހިޖުރައިން 1098 ވަނަ އަހަރު ރަބީޢުލްއާޚިރު މަހުގެ 15 ވިލޭރެއެވެ (28 ފެބްރުއަރީ 1687މ.). ރަސްކަންކުރެއްވީ 39 އަހަރުއެވެ. ފަސްދާނުވެވުނީ، އެރަދުން ފަސްދާނުވެވުމަށް ހުކުރު މިސްކިތް ހަރިނގު ބޭރުގައި ބޮއްޓާރުކުރައްވާފައި ހުރި ޒިޔާރަތުގައެވެ.

އަލްއާސިމާ ނަސީމާ މުޙައްމަދު (ޤައުމީ މަޖުލީހުގެ ހާރިބަ މުޝީރު)